

LEKUKOTASUN ARKEOLOGIKOAK ARABAN. ERROMATARREN PRESENTZIA

Karmel aldizkariaren aurreko bi zenbakitan (*Karmel* 2018-3, 17-36, eta *Karmel* 2021-3, 27-42) Gipuzkoako eta Bizkaiko erromatarren garaiko aurkikuntzak oso era laburrean aurkeztu genituen, mapa bereziak ere eskainiz. Era laburrean izan arren, informazio zehatza eskaintzen genuen, erromatarrek eta euren lagunek gure artean izandako presentziari eta kulturari buruz aztarnategietan lekukotzat gertatutako aztarnei buruz.

Oraingo honetan ere bide berdinetik jarraituko dogu Arabako lurraldeari dagokionez. Arabak, erromatarren garaian, bide garrantzitsuak zituen eta beste probintzien egoeraz erkatuz eraginkortasun handiagoa. Horretaz gainera, egoera erromatar horri esker, kristautasuna ere askoz lehenago zabaldu zen bertan, hainbat aztarna arkeologikotan eta literatura bidezko berrietan ageri denez...

Beraz, Araban, hainbeste bide erromatar zituen lurraldean, oso nabaria da erromatarren presentzia. Azken hamarkadetan burutu diren ikerkuntza arkeologiko ugariak argitara atera dute probintzia honetan erromatarrek bizi izandako egitatea. Garrantzia handiko Indusketa-lekuak ditugu bertan: Kabriana, Salbatierrabide, Inausketa, Ronillas, Arkaia, Atxa, Aloria, Las Ermitas, Riberon, Carastako herrixka, Eliza, Lacorzanillako Arce zubia, Buradon Gatzaga, etab. Egitate honen ezaugarriak Arabako Arkeologia museoan ikus daitezke [1]...

Hainbat idazlan argitaratu dira aldizkari berezietan, batez ere *Arkeoikuska*, *Estudios de Arqueología Alavesa*, *Isturitz*, *Veleia*, *Kobie*, eta abarretan...

Era berean, aipatu beharrekoak ditugu Arabako lurraldeari dagokionez obra orokorragoetan erromatarren aztarnen edota kulturaren laginen berri eskaintzen dizkiguten erromatarrei buruzko ikerkuntzen bidezko datuak nahiz aurkikuntzak. Horrela, esaterako, aipatzekoak ditugu 1967-1974 urteen artean Juan Carlos Elortzak eginak [2], Elisa García Retes anderearenak.... [3], Francisca Sáenz de Urturi Rodríguez anderearenak [4], etab. Aipamen berezia egiten diogu A. Llanos Ortiz de Landaluze jaunak zuzendutako *Carta arqueológica*.... obrari [5]...

Jakina, gure esku ditugun aurkikuntza ugariak, objektiboki begiratuta, era oso ezberdinean kontuan hartzekoak dira, hain zuzen ere duten balio historikoari zein soziologikoari dagokienez, erromatarren presentzia oso ezberdina delako aurkikuntzaren kokalekuaren arabera. Esaterako erromatar nekropoli batean edota hiri erromatar batean aurkitutakoek garrantzi oso ezberdina izango dute lantza edo ontzi baten aurkikuntzaz erkatuz.

Aurkikuntzaren bat izan duten herriak eta lekuak aipatzera-koan, laburkiro bertan aurkitutako objektuak aipatuko ditugu; hain zuzen ere honelako aurkikuntzak ditugu: eltzegintza erromatarrek, orratzak, anforak, epigrafeak dituzten aldareak, oroi-menezko aldareak, erromatarren kokaguneak, galtzada erromatarra, erromatar kronologia duen hiria, erromatar zeramika arrunta, zehaztasunik gabeko erromatarren beranduko zeramika, erromatarrei egotzitako zeramika, erromatarren sukaldeko zeramika, hiri erromatarra, jainkoak, eraikin publikoa, aroztegi-ko elementuak, metalurgiako elementuak, estela eta hilarri erromatarrek, inskripzio erromatarrek, lanparak, 'Macellum', 'mansio', brontzezko eta burdinazko metalak, harresiak edota hala-koen hondarrak, goi-inperioko nekropoliak, beranduko

erromatar garaiko nekropoliak, erromatar txanponak, erromatarren okupazioa, ‘oppidum’, ‘opus cimiterium’, zubia, lantza muturra, beirazko ontziak, taberna, antzokia, teila erromatarrak, termak, *terra sigillata afrikarra*, *terra sigillata galikoa*, *terra sigillata hispanikoa*, *terra sigillata italikoa*, bide-zatiak, hiri erromatarra, erromatarren garaiko aztarnategia etab.

Agurain/Salvatierra: I-III. mendeen arteko zazpi txanpon; hilarri inskripzioduna; inskripzio erromatarra.

La Magdalena (Agurain): erromatar bidearen aztarna batzuk La Magdalena ermitan.

Alegría/Dulantzi:

Henaio gazteluko Kastroa (Durantzi): Tulloniori buruzko aipamena (aberria edo dibinitatea) dago. Inskripzio erromatarrak...

San Martin (Dulantzi): “kale baten inguruan lehen biztanleen gunea, hots, haitzetako izaera duten egitura zulatueta oinarriak dituen, eta material galkorretan jaso eta harrizko horma-egiturak dituen beste bat detektatu dira. Arabako beste erromatar aztarnategietan dagoeneko ikusitakoa kontuan izanik, aldaketa garrantzitsu hau K.o.ko I. mendeko azken urteetan edota hurrengo mendean gertatu zela dirudi. Merezi du agerpen hau azpimarratzeak, geroagoko fa-seetan, testuingurutik kanpo, batez ere beranduko eliza handian berrerabilitako erromatarren hilarri multzo handian agertzen delako. Halakoak bertan izateak, besterik gabe, goi-inperioan nekropoli bat egon zela hurbilean adierazten du. Arreta eskatzen du, era berean, bertan erromatarren zehaztasunik gabeko beranduko zeramika agertzeak eta IV-VI. mendeen arteko ezaugarriak dituen zeramika finik ez aurkitzeak”. Lau erromatar txanpon...

San Pelaio, Dulantziko nekropolia: San Pelaio muinoak ba-dauka erromatarren aztarna txikiren bat edo beste (goi-in-

periokoa); nekropolia orokorrean behe-inperio garaikoa da; garrantzitsua hilobiratze-metodoa, VI-VII. mendeei dagokiena izan daitekeelako...

Angostina (Dulantzi): bi “mansio” motako estela Astorga-Bordele arteko galtzada-bidean (kokagune hau ‘Tullorium-en mansio’ izena duena dela uste da); aztarnategi honek honakoak ditu: termak (I-II. mendeetakoak); *terra sigillata hispanikoa*, zeramika arrunta; goi-inperioko kronologia.

Amurrio:

Parrokiako zorupean: material zeramikoa: *sigillata*.

Elexazar mendia (Amurrio): hondakin material gutxi batzuk: plater ertz baten zeramikazko zati txiki bat, behar bada erromatarren garaiko zeramika arruntari egoztekoa. Janariak prestatzeko nahiz mahaian zerbitzatzeko sukaldeko ontzi bat izan daiteke (K.o.ko II-IV. mendeen artekoa).

Argantzun: material zeramikoa: *sigillata*; inskripzioa duen hilarria.

San Estebanen muinoa (Argantzun): hilarri inskripzioduna.

Araiko:

Uralde (Araiko): hurbileko nekazaritza-kokagune bati dago-kion zaborte-giak (III. mendekoa); Trebiñuko erromatarren kokagunea.

Armiñon:

Lacorzanilla (Armiñon): bide-zatiak kontserbatzen ziren.

Las Lombas (Armiñon): material zeramikoa: *terra sigillata* apaindua; arrunta....

Pasabillanos (Armiñon) material zeramikoa: *terra sigillata*; arrunta....

Arrastaria:

Aloria (Arrastaria) material zeramikoa; *sigillata*; arrunta. Eraikuntza-aztarnak, erromatarrei egotzitako zeramika-zati ugariarekin batera, eta metalezko beste objektu batzuk; *terra sigillata hispanikoa* eta mahaiko zeramika arrunta (II-IV. mendeetako). Erromatarren kokagunea I-V. mendeen artekoa: txanpon biltokiak (K.o.ko II. mendekoak); baita IV-V. mendeen arteko *terra sigillata* erako zatiak. Industria instalazioa; kokagunea Deobriga-Flaviobriga arteko ibilbidean, (I-III. mendeetan). Nekazaritza giroko hiria; IV-V. mendeetako material zeramikoa.

Artomaña (Arrastaria): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Delika (Arrastaria): material zeramikoa: *sigillata*.

Frato (Aloria, Arrastaria): *terra sigillata hispanikoaren* hainbat zati, txanpona, etab.; goi-inperio garaian industria instalazio bat egon zen.

Arratzua-Ubarrundia:

Aldaia (Arratzua-Ubarrundia): material zeramikoa: *terra sigillata*.

Ania (Arratzua-Ubarrundia): material zeramikoa: *terra sigillata*; arrunta.

Landa (Arratzua-Ubarrundia): material zeramikoa: *terra sigillata*; arrunta.

Arriola: Andre Mariaren Zeruratzearen parroikia-eliza: bi estela.

Artziniega: epigrafea duen aldarea; inskripzio erromatarra. Sandao Vimumburus (dibinitatea).

Arteako Andre Mariaren santutegia (Artziniega): erromatarren garaiko aztarnak aurkitu ziren (*sigillata* eta IV eta V. mendeetako zeramika arrunta).

Asparrena:

Ilarduia (Asparrena): estela zatia. 3 inskripzio erromatar.

Ilarduia: 'Los Gentiles' (Ilarduia): Konstantino I.aren txanpon bat.

Ilarduia: Allaran-Surbi (Ilarduia): txanpon bat.

Albeiz/Albéniz (Asparrena): erromatar bidearen zatiak; material zeramikoa: *sigillata*; arrunta; epigrafia duen hilarria.

Araia (Asparrena): epigrafia duen aldarea; bi hilobietako hilarri. Inskripzio batean Aituneo jainkoaren aipamena dator. 5 erromatar inskripzio. Ninfas jainkosari buruzko inskripzio bat...

Atadoi (Asparrena): material zeramikoa: *sigillata*.

Ibarguren (Asparrena): inskripzioa duen hilobietako hilarria.

Arriola: Andre Mariaren Zeruratzearen parroikia-eliza (Asparrena): hilarria; zutabe miliaria; hilobietako estela inskripzioduna.

Urabain (Asparrena): estelak; inskripzio atalak dituen hilobietako estela.

Urabain: San Joan Bataiatzailearen parroikia-eliza (Asparrena): estela bat.

Atauri: txanpon bat.

Los Moros koba (Atauri): beranduko *terra sigillata galikoa*.

Baños de Ebro/Bainueta: inskripzioa duen hilobietako estela; estela bat; txanpon bat; material zeramikoa: *sigillata*.

Los Ventriles (Bainueta): material zeramikoa; *sigillata*.

Barrundia: Santa Luzia (Barrundia): material zeramikoa.

Berantevilla: txanpon bat...

Ancio (Berantevilla): material zeramikoa: *sigillata*.

Coto Casanova (Berantevilla): material zeramikoa: *sigillata*.

Vetrusa (Berantevilla): material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*, apainik gabea eta apaindua; erromatar arrunta, etab.

Bernedo:

Galtzarra (Bernedo): material zeramikoa: *sigillata*.

San Andres 1 (Bernedo): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta...

San Bartolome (Angostina, Bernedo): epigrafea duen hilobietako estela; oroitarri epigrafiaduna; aldare inskripzioduna; epigrafiarik gabeko estela zatia.

Puerto de la Aldea de la Población (Oion): txanpon bat...

Buradon Gatzaga/ Salinillas de Buradón: Buradon: beranduko okupazioa, IV-V. mendeetakoa, eta garai horretako material higigarria eta, baita beranduko *terra sigillata hispanikoa* ere. Nekazaritza-kokagunea; beranduko erromatar ‘castellum’ bat izan zitekeena. Iraupenezko kokagunea (IV-VI. mendeetakoa); beranduko *terra sigillata galikoa*. Kristau kultuan erabiltzeko eginiko lehen eraikina (IV-VI. mendeetakoa), 17 x 6 metroko plano errektandula duena.

Ekora/Yecora:

Eskide (Ekora): material zeramikoa: *terra sigillata galikoa*.

La Solaña (Ekora): material zeramikoa: *sigillata*.

Elburgo/Burlegu: *Añua* (Bulergu): material zeramikoak: arrunta, erromatar anfora.

Elvillar/Bilar: *Sorginaren txabola / Chabola de la Hechicera* (Bilar): material zeramikoak: *terra sigillata* motaren hondakinak.

Espejo: *Las Ermitas/Barcabao* (Espejo): aztarnategian aurkitutako arkeologia-izaerazko estratigrafiatzko unitateak batez ere goi-inperio garaiko fasekoak dira; kronologiaren arabera K.o.ko I. mendaren erdialdearen eta II. mendearen artekoak zirela egiaztatu zen. Alde batzuetan oraindik jatorriko kokagunearen azpiko hondakin arkeologikoak kontserbatzen ziran; horiek argi erakusten zuten kokagune hau behe-inperio garaian (gutxienez K.o.ko V. mendera arte) okupatua izan zela. Erromatarren garaiko kokagunea; norberaren ostilamendurako metalezko elementuak; ‘trapezoide formako burua’ duten orratzak; nekazaritza-kokagunea; ‘mansio’ bat Ebroko bailara Kantauriko kostaldearekin (Deobriga/Flaviobriga) lotzen zuen bidean; okupazioa I-V. mendeen artean; inskripzioak dituen hilarria. Ontzigilearen 14 marka *terra sigillata* deritzanean: *sigillata hispanikoa*, *sigillata italikoa*, *sigillata hispaniko afrikarra*.

Foronda: inskripzio erromatarra.

Gasteiz.

Salbatierrabide (Gasteiz) nekazaritza kokagunea; ‘mansio’ Astorga-Bordeleko galtzadako ibilbidean; material zeramikoak: *sigillata*; arrunta...; txanpon bat...

Arkaia (Gasteiz): K.o.ko I eta II. mendeetan izan ziren hiri honen unerik gorenak; garapenik handiena II. mendean lortu zuen; III. mendean hasi zuen goibehera eta IV. mendean nabarmendu zen; aurkitutako material ezberdinen artean bereziki zeramikazkoak (*terra sigillata hispanikoa*) ditugu; beira, metalezko piezak, hezur-industria (orratzak)

etab.; Bordeletik Astorgara zihoan *Iter 34* galtzada erromatarren ibilbidea egiaztatzen da; bertan zeramika erromatarra (T.S. *italikoa*. zeramika arrunta, anforak, argiontziak, horma finak) biltzen dituzten zenbait biltoki daudela; ‘mansio’ bat Astorga-Bordele galtzadako ibilbidean; terma-egitura multzo baten hondakinak (I-III. mendeetakoak); I-II-IV. mendeetako 12 txanpon; oroitze-aldarea....

Mariturri (Armentia, Gastiz): estatua txikia *Iter XXXIV*.ean; geroalekua edo establezimendua galtzada erromatarrean (IV. mendekoa); erromatarren garaiko nekazaritza izaerazko biztanle-gunea, I. eta IV. mendeen artekoa; 12 inskripzio erromatar.

Betoñu (Gasteiz): material zeramikoa: bi anfora.

Aretxabaleta (Gasteiz): Futina II.aren txanpon bat.

Argandoña (Gasteiz) (Gasteiztik nahiko aldentuta): erromatar bidearen aztarna batzuk...

Ariñiz (Gasteiz): aztarnategia *Iter XXXIV*.aren ondoan; eraikin-hondakinen aurkikuntza (mosaikodun zoladura); termen instalazioekin zerikusia duten ohiko objektu batzuen aurkikuntza: material zeramikoa: *sigillata*; brontzezko txanpona.

Atxa aztarnategia (Gasteiz): II. mendekoa: *terra sigillata hispanikoaren* materialak, zeramika arrunta, hondoa apaindua duen beirazko botila bat, burdinazko iltzeak eta txapak, berunezko bi pisu, etab.; guzti hori etxe baten inguruan.

Santa Maria katedrala (Gasteiz): geroago Gasteiz/Vitoria hiri kokatu zen muinoaren gainean kokaguneren bat egon zen orain dela bi mila urte inguru; baina, IV. mendeko txanpon bat baino ez dugu aurkitu; iraun duten hondarren arabera ez zela okupazio esanguratsua izan dirudi.

Zerio (Gasteiz, Estibalitz ondoan): material zeramikoa: *sigillata*.

Errekaleor (Gasteiz): zutabe miliarioa.

Foronda (Gasteiz) hilarri inskripzioduna...

Bengoa Gasolindegia (Subillana, Gasteiz): material zeramikoa: *sigillata*.

Gobeo (Gasteiz): aztarnategi erromatarra; material zeramikoa: *sigillata*.

Gometxa (Gasteiz): hilarri inskripzioduna.

Landatxo (Gasteiz) zulozko biltegiaren aztarnategia: material zeramikoa: *sigillata*.

Los Balcones (Olarizu mendiaren barrenean, Gasteiz): material zeramikoa: *sigillata*.

Margarita (Gasteiz): hilarri inskripzioduna.

Mendiguren (Gasteiz): hilarri inskripzioduna.

Petrikiz (Arkaute, Gasteiz): material zeramikoa: *sigillata*.

Erretana (Gasteiz): material zeramikoa: *sigillata*.

Erretegana (Foronda, Gasteiz): material zeramikoa; *sigillata* hispaniko apainik gabea eta apaindua: erromatar arrunta.

Abendaño erreka / Rio Batan (Gasteiz): material zeramikoa: hilarriak.

San Martin (Astegieta, Gasteiz): hilarriak.

Turpitzeta (Lermanda, Gasteiz): material zeramikoa: *sigillata*, etab.

Zuatzu (Gasteiz): galtzada erromatarren aztarnak.

Miñao/Miñano Mayor (Gasteiz): epigrafea duen harrizko aldarea. Helasse jainkosari aipamena egiten zaio.

Gaubeako Osma: 2 inskripzio erromatar.

El Manzanal (Osma): *terra sigillata galikoa*.

Gereñu:

Ozabal: zeramika erromatarra: motarik ugariena *terra sigillata hispanikoa*; ohiko zeramika pixka bat...

Guardia: *Terra sigilla* motako zatiak daudela ikusi da, hala-koen artean TSI laginezko lau ale (zigilu bat barne) izanik. Era berean, nabarmentzekoak dira mahaiko zeramika arruntaren kopurua nahiz anfora eta mortairu hondarrak. Horrek guztiak alde honek okupazio handia izan zuela erromanizazio garaira arte adierazten du, gutxienez K.o.ko I. mendearen azkenera arte edota II. mendearen hasiera arte. Txanpon bat; inskripzioa duen harrizko aldare txiki bat; bi inskripzio erromatar; baita jainkoen izenak, hala nola, Lares Quadriviii, erregratu dira. Erromatarren zibilizazioa bizi izan zuen; TSI eta TSH motako zeramika hondakinak daude; K.o.ko I eta II. mendeetakoak.

El Campillar (Guardia): material zeramikoak: *sigillata*.

El Cerrado (Guardia): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta....

Hoyas asentua (Guardia): hilarri zatia.

Eliza (Guardia): nekazaritza ustiapenerako nekazaritza-kokagunea; ‘dolia’ ontziaren hondakinak eta eraikuntzarako materiala aurkitu ziren; baita *terra sigillata hispanikoa* ere. Kobetako bizimodua; beranduko inperioaren garaiko okupazioa (IV-V. mendeen artekoa); *terra sigillata afrikarra*.

Logroñoko Bideko ‘Las Pilas’ (Guardia): buztinlariaren tailerrari dagokionez, labea eta toki gehigarriak ageri dira; bestalde, material ugari dago, batez ere zeramikazkoa, *sigillata hispanikoa*, etab...

Los Husos (Guardia): kobetako bizimodua; behe-inperiokoa okupazioa; Galiako hegoaldeko *sigillata* motaren presentzia; beranduko *terra sigillata galikoa*.

Peña Parda (Guardia): zeramika-aztarnak daude: erromatarren ohiko zeramikaren 7 zati, sukaldeko erromatar zeramikaren 3 zati, beranduko *sigillata hispanikoaren* 25 zati eta DSP (Derivées de sigillée paléochrétienne) motako 3 zeramika zati; proposatzen den kronologia K.o.ko IV. mendearen azkenalditik VI. mendera artekoa da; beira hondakinak; objektu metalikoak...

Harana/Valle de Arana:

Elizmendiko Andre Mari (Kontrasta, Harana): inskripzioak dituzten hilarriak eta estelak.

Ircio: inskripzio erromatarra.

Iruña/Veleia: Garrantzi handiko gune erromatarra izan zen Iruña/Veleira hirian, E. Gil Zubillagak deskribatzen duenaren arabera interes handiko hainbat gauza erregistratu dira: goi-inperioko bi “domus”; mosaikodun zoladura; bi “taberna”; ‘instrumentum domesticum’ zeritzana anfora aztarnez eta biltegi-ratzeko zeramikaz osatzen zen; nabarmentzekoa da Ponpeia Valentina-ren ‘domus’ (etxea); ‘cardo maximo’ edo bide nagusiaren ondoko eraikina; baita, Ebro haraneko tokiko ekoizpe-nak (Errioxako *terra sigillata* hispaniko berantiarra) eta Galia-tik ekarritakoak (DS-P, Dérivée de sigillée paléochrétienne)... Beranduko harresia, etab...

Aztarnategi garrantzitsua; Augustea/Julio-Claudia garaia-ri dagokion hiria; zeramika torneatuen aurkikuntza, txanpon ele-mentuak, *sigillata hispanikoa*, etab.; eraikuntza jarduerak edo-ta etxeak hirian (I-II.mendeetan); antzokia, termak eta eraikin publikoak. Arotzeriako elementuak nahiz arotzeria, nekazari-tza, sukaldaritza eta hargintzako lanabesak; metalurgia-jardue-ren aztarnak; medikuntza eta arrantzarako tresnak, pertsonen jantziak, etab.

Bertako biztanleen herrixka eta erromatarren garaiko hiria; ‘mansio’ bat Astorgako galtzadako ibilbidean... Eraikinak hiriari: bi taberna, patio bat, atrio txikia; erromatarren beranduko harresia; ‘castellum aquae’ bezalako eraikin publikoak...; kilometro eta erdiko perimetroa barru hartzen duen harresia, seguruenik III. mendearen azkenaldikoa. Ehorzteak sakabana-tuta harresiz inguratutako eremu barruan nahiz harresi ondoan (I-II. mendeetakoak); ‘macellum’ (Iter XXXIV bidearen taxuketa), harresia eta Pompeia Valentinen ‘domus’. Britania erromatarrean hornitutako gerrari baten lotzeko belarria (V. mendekoa); material ugari: marmolak, mosaikoak, emakume baten eskultura, Thoracato gorputz-enborra, estelak eta epigrafeak, etab.; zeramika arrunta, *sigillata*, etab.; *sigillata hispanikoa*, *sigillata galikoa*, inskripzioak dituzten hilarriak, *sigillata afrikarra*; txanponak: sei txanpon. Kultua gauzatzeko al-darea (K.o.ko II eta III. mendeen artekoa).

Billoda (Iruña-Oka): Erdi Aroan hainbat aldaketa izan zituen erromatarren jatorriko zubia. Beraren eperik garrantzitsuena I-II. mendeen artekoa izan zen; IV-V. mendeetako zeramika afrikarrak eta galikoak: Ponpeiaren ‘domus’; IV-V. mendeetako materialak.

Arkiz (Tresponde): material zeramikoa: *sigillata*....

Sansolo (Tresponde): disko-formako estelak.

Tresponde/Trespuentes (Iruña-Oka): zubia.

Laña (Trasponde): zubia.

Trespondeko errota (Iruña-Oka): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Iruraiz-Gauna:

Luzcando (Azilu /Iruraiz-Gauna): hainbat estela eta hilarri erromatar....

Sominarreka (Gauna): material zeramikoa: *terra sigillata* eta zeramika arrunta (I-IV. mendeetakoak).

Kabriana: Erromatar hiria; zeramika *sigillata hispanikoa*, apainik gabea eta apaindua; erromatar zeramika arrunta, txanponak, argizuloak, aldareak, etab. (II-IV.mendeetakoak.); 4 inskripzio erromatar. Mosaikoak, txorrotak, Dianaren irudia. Arotzeriako gaiak; arotzeria, nekazaritza, hargintza, metalurgia, medikuntza-kirurgia eta abarretarako lanabesak. 27 txanpon dituen biltokia (IV. mendekoa); hiri gunean eginiko ehorteak dituen nekropolia (IV-V. mendeetakoak); *terra sigillata hispanikoa, italikoa, galikoa* eta *afrikarra*... Nekazaritza-kokagunea; ‘mansio’ bat Astorga-Bordele arteko galtzadabidean. Aipamenak Loci bezalako jainkoei; ‘Nymphis bonis eta locos’; instalazio termalak, etab.

Kanpezu:

Santikurutze Kanpezu: hilarri inskripzioduna, desagertuta.

Orbis (Kanpezu); txanpona.

Karanka: *Lastra kastroak* (Karanka): bi txanpon.

Kripan:

El Lozano (Kripan); *terra sigillata afrikarra*.

Kuartango:

Andagoste (Kuartango): Andagosteko erromatarren beranduko kokagunea; uste da Andagosteko kokagunea K.a.ko 40tik 30. urtera arteko hamarkadan zehar egin zela. Txanponek erakusten dutenaren arabera, jatorria hamarkada horretan Hispania gobernatu zuten Augustoren ‘legatiek’ burututako kanpainaren batean izan dezake. Oraindik argiago ikusi ahal izan da beranduko errepublika garaikoa izan ze-

la Andagosteko ezarkuntzaren kokapena eta jatorria, aldi bateko kanpamendu militar baten presentzia egiaztatuz. Kantauroko Gerrak hasi aurreko datetan beraren inguruan borroka-gune bat kokatzen da. Jardunaldi honetan, besteak beste, honako hauek eskuratu dira: 49 kaliga-iltze, 10 hiltze handi, bost txanpon, Alesia motako 'fibula' oso bat eta saskakariaren esku-babes bat. Hauek aurreko jardunaldietakoei gehituz, mila piezatik gorako kopurua egiten dute.

Lakozmonteko Solacuevako baitzuloa (*Jokano*, Kuartango): material zeramikoak; erromatar txanponak, etab.

Urbina Basabe (Kuartango): erromatar inskripzioak dituen hilarria.

Yespa (Kuartango): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Lantaron:

Bergonda/Bergüenda: (Bergonda igarota gero, errepidearen eta ibaiaren artean): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Bergonda: Sobron (Bergonda): txanpona; material zeramikoa: *sigillata*...; erromatarren beranduko garaiko materialak aurkitu dira.

Las Casillas (Caicedo Yuso): material zeramikoa: *sigillata* idazki-moldearen zatia duena; arrunta; aztarnategiko epigrafe bat *sigillata* gainean *terra sigillata* deritzanean.

Comunion/Komunio (Salcedo): aldarea; estela.

Fontecha/Fontetxa (Bergonga): material zeramikoa: *sigillata*...

La Huerta (Bergonga): material zeramikoa: *terra sigillata galikoa*.

Las Pedreras (Salcedo); material zeramikoa: *sigillata*.

Los Trancos (Bergonga): material zeramikoa: *sigillata*...

Oliván (Salcedo): material zeramikoa: *sigillata*...

Ronillas (Salcedo, Caicedo Yuso): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Santullana (Salcedo, Caicedo Yuso): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Turiso (Salcedo): material zeramikoa: beranduko *terra sigillata galikoa*.

Lantziego:

Asa (Lantziego): goi-inperioko kronologia erromatarreko material arkeologiko ugari aurkitu da, K.o.ko I. mendearren eta K.o.ko II. mendearren artean koka daitekeena: zeramika-zatiak, batez ere *terra sigillata hispanikoa*, mahaiko eta sukaldeko zeramika ohikoa, etab.; zurgintzako elementuak; brontzeko txanpon bat, etab. 2 erromatar inskripzio; *terra sigillata galikoa*; hilarri epigrafeduna; material zeramikoa: *sigillata*, teila erromatarra...

Laudio/Llodio:

Vitorica (Laudio): zubia.

Legutio/Villareal de Alava:

San Miguel (Urbina, Legutio): material zeramikoa: *sigillata*...

Leza:

Peña del Cuervo (Leza): material zeramikoa: *sigillata*.

Maeztu/Maestu: material zeramikoa: *sigillata*.

Atauri (Maeztu): txanpona.

Los Moros / Peña Rasgada (Maeztu): material zeramikoa; beranduko *sigillata*, etab.

Matauko/Matauku:

Ania (Matauku): *terra sigillata afrikarra*.

Mezkia:

San Juan (Mezkia): material zeramikoa, *terra sigillata hispanikoaren* hainbat zati, eta baita sukaldeko zeramika arrunta; goi-inperio garaikoa eta beranduagokoa.

Moreda Araba.

El Sorno (Moreda Araba): material zeramikoa: *sigillata*.

Perezuelas (Moreda Araba): izaera handiko nekazaritza kokagunea; eraikuntza hondarren presentzia; baita zeramikazko edukiontziak (dolia) ere: I-IV. mendeetakoak; era berean, *terra sigillata hispanikoa*, *terra sigillata afrikarra*....

Santa Eufemia (Moreda Araba): material zeramikoa: *sigillata*.

Santa Maria (Moreda Araba) material zeramikoa: *sigillata*.

Murua: txanpon erromatarra, K.a.ko azken urteetakoak.

Nanclares de la Oca/Langraiz Oka: estela zatia; aztarnategi erromatartua; beranduko aldiari (K.o.ko IV-VI. mendeen artean...) lotu zuen osorik garatzea.

Laren del Panadero (Langraiz Oka): material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*.

Ollavarre (Langraiz Oka): hilarri inskripzioduna; 2 inskripzio erromatar.

Salaicesko San Pedro (Langraiz Oka): hilarri inskripzioduna.

Rubina (Langraiz Oka): III-V. mendeetako aztarnategia; pertsonen apainketarekin nahiz ehungintzarekin zerikusia duten objektuak, medikuntza-kirurgiako elementuak, etab...

Oion: kokagunea; buzingintza-artisautza jarduera-eremua; eraikuntzako hondarren presentzia; material zeramikoa: *terra sigillata hispanikoa*....

Okariz: sei estela; lau inskripzio erromatar; hilarria.

Okarizko San Migel (Okariz): San Migel baselizan erromatarren garaiko 30 hilarri zati, estelak, etab. aurkitu ziren.

Okondo:

Olabarrieta (Okondo): errotaren goiko pieza.

Orbiso:

Elano (Orbiso): Antonio Pio zenaren txanpon bat (140-143).

Peñacerrada/Urizaharra:

San Leonen Gaztelua (/Urizaharra): material zeramikoa: *sigillata*, etab.

Las Yurdivas Ilko baitzuloa (Urizaharra): material zeramikoa: *sigillata*; txanpona....

Payueta/Pagoeta (Urizaharra): inskripzioa duen oroitarria; Minerva jainkosari erreferentzia egiten zaio.

Ribera Alta/Erriberagoitia:

Carastako herrixka (Caicedo-Sopeña): zeramika alorrari dagokionean: *terra sigillata*, batez ere *hispanikoa*, oso interesgarria izanik Italian eginiko ontzi baten '*sigillum in planta pedis*' azpiko zatiaren aurkikuntza; ore dekantatuak eta egosketa herdoiltzaileak dituen mahaiko zeramika arrunta; sukaldeko zeramika; badira, baita ere, zeramikazko argiontzia, beirazko ontziak, brontzeko eta burdinazko elementu metalikoak. Goi-inperioan, K.o.ko I. mendean kokatzen diren produkzio-atalak dira. Tumulua: K.o.ko I.

mendeko goi-inperioko kronologia duten ehorzte-egiturak, erretzeko errituaren praktika duela. Aztarnategia: tokiko biztanleen herria eta nekropolia; goi-inperioko kronologia erromatarra duen herria eta ehorzte zelaia. Kastroa: II. mendean erromatar munduko ezarpenen eraginez jendeztatze berria garatu zen...

El Ribérón-Ruines (Subijana-Morillas, Erriberagoitia): material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*, apainik gabea eta apaindua; erromatar arrunta.

El Ribérón (Castillo-Sopeña): nekazaritza-kokagunea. Hedadura handia goi-inperio garaian; *terra sigillata galikoa*.

Leciñana Oka (Erriberagoitia): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Paulejas (Bezanauri, Erriberagoitia): material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*, apainik gabea eta apaindua; erromatar arrunta.

San Migel (Erriberagoitia): errota erromatarra.

Solacueva baitzuloa (Jokano, Erriberagoitia): tamaina txikiko 47 brontzezko pieza. Kobetako bizimodua; erromatarren beranduko okupazioa (IV-V); kokagune iraunkorra; zeramika, *sigillata* eran, Ipar Afrikako eta Galiako hegoaldeko *sigillata*; txanponen biltokia.

Kobairada baitzuloa (Subijana-Morillas): kobetako bizimodua; erromatarren beranduko garaiko okupazioa, IV-V. mendeetakoa; *terra sigillata afrikarra*.

Subijana-Morillas II (Erriberagoitia): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Puente Pinto (Barrón, Erriberagoitia) erromatar zubitzat jo daiteke.

Gobaederra / Hierbas Largas II (Subijana, Erriberagoitia): material zeramikoa: *sigillata*.

Iriñuela (Salcedo-Sopeña, Erriberagoitia): material zeramiko: *sigillata*.

Rodavalle (Erriberagoitia): material zeramiko: *sigillata*.

Socarral (Bezanauri, , Erriberagoitia): txanpon bat.

Yerada II (Yeradako koba, Erriberagoitia): material zeramiko: *sigillata*....

Ribera Baja/Erriberabeitia:

Igai (Erriberabeitia): 3 txanpon.

Quintanilla: (Erriberabeitia): miliarioa.

Ribabellosa (Erriberabeitia): hiru txanpon; Bideetako Lareei (erromatar jainkosei) aipamen egiten dien bi inskripzio.

Ronillas (Igai ondoan, Erriberabeitia): *terra sigillata galikoa*; hiru txanpon....

San Pelaio (Igai ondoan, Erriberabeitia): inskripzioa desagertua duen estela; sei txanpon; Bideetako Lareei (erromatar jainkosei) aipamen egiten dien inskripzioa.

San Millán / Donemiliaga:

Albeurmendi-Askartza (Durruma/San Román de San Millán): goi-inperio garaian ‘mansio’ honetako instalazioak osatuko zituzten hainbat eraikin txiki osagarri egon zirela eman da aditzera. Hondakindegietan material multzo nahiko handia aurkitu da, kronologikoki K.o.ko I. mendeko erdialdearen eta II. mendearen artean kokatzen dela. Zerami-ka moten multzoa nabarmentzen da, tradizioaren arabera luxuzkotzat jotzen diren emaitzak, hots, ‘*Tritium Magalum*’ (Tricio) aldeko Majerillako tailerretako *terra sigillata hispanikoak*. Erromatarren garaiko kokagunea; terma-eraikina (I-II. mendeetakoa); ‘opus caementerium’, etab.; bi txan-

pon; *terra sigillata galikoa*; *terra sigillata afrikarra*; *terra sigillata hispanikoa*.

Eguilaz/Egilatz (Durruma): erromatarren bidearen zatiak: hilarri inskripzioduna; bi inskripzio erromatar...

Mezkia/Mezquia (Durruma): erromatarren bidearen zatia.

Nar baitza (Donemiliaga): material zeramikoa: *sigillata*; hilarri inskripzioduna.

Okariz (Donemiliaga): hilarria.

Ordoñana / Erdoñana (Donemiliaga): III-IV. mendeetako objektuak.

San Migel (Donemiliaga): hilarri inskripzioduna; estela zatia; hainbat estela eta hilarri.

Durruma/San Román de San Millán (Donemiliaga): erromatar bidearen zatiak; inskripziodun oroitarria izan zitekeen baten bost zati. Inskripziodun hilarrien zatiak; estela apaindu baten zatia; material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*; txanponak etab.; 10 inskripzio; 28 estela...

Galarreta mendia (Donemiliaga): inskripziorik gabeko aldea.

Santikurutze Kanpezu / Santa Cruz de Campezo: inskripzio erromatarra.

Trebiñu / Treviño:

San Martin Galbarin (Trebiñu): hilarri inskripzioduna.

Trebiñu sartaldea (Trebiñu): material zeramikoa: teila erromatarra.

Askartza (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata* apaindua.

Autobia 1. zk. (Trebiñu): material arkeologikoak: materialen multzorik handiena erromatarren garaian kokatzen da. Goi-

inperioko eta beranduko inperioko uneei dagokien *terra sigillata* apainduaren zatiak dira...

Dordoniz (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*.

Granado (Trebiñu): hilarriak.

Gurzabala (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*.

Las Canteras (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*, etab.

Los Castillos (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*, arrunta.

Hegoaldeko masega (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Argoteko San Andres (Trebiñu): disko formako estela; material zeramikoa: *sigillata* hispaniko apainik gabea eta apaindua; erromatar arrunta, etab.; txanponak...; *terra sigillata galikoa*; etxeko hornigaien hondar ugari; baita 'lovi et Soli' deritzanari eskainitako aldarea; *terra sigillata* hispaniko ugari; jainko baten aipamena: Jupiter.

San Esteban (Trebiñu): hilarri inskripzioduna; bi inskripzio erromatar.

San Gines (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*; hilarria.

San Migel (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*, ertz apainduak dituen.

Saratsu (Trebiñu): inskripziodun oroitarri baten zatia; lauza handiaren goiko eskuineko angeluan inskripzioen hondarrak; 4 inskripzio erromatar. Inskripzioetan jainkoak aipatzen dira, hala nola, Hermes, lovi Optumo, Jupiter optumus.

Txiripadura (Villa Tobera/Villanueva Tovera, Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata*.

Uraldeko Andre Mari (Trebiñu): material zeramikoa: *sigillata* hispaniko apainik gabea eta apaindua: erromatar arrunta; zurgintza, nekazaritza-abeltzaintza eta medikuntzarako lanabesak, metalurgia jardueraren hondakina, etab. Neka-

zaritzako kokagunea (I-V); etxeko hornidura ugari; baita *terra sigillata hispanikoa*; *terra sigillata afrikarra*; goi-inperio eta behe-inperio garaietako nekazaritza kokagune bateko hondakindegia multzoa.

Valdegovia/Gaubea:

Alaguero (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Astulez: gazteluko aztarnategia (Aztulez): V-VI. mendeei dagokien beranduko *terra sigillata hispanikoaren* hondakin ugari; zeramika gris galikoa (DSP) eta sukaldeko zeramika arrunta.

Barcabao (Gaubea): hilarri inskripzioduna.

Bóveda (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Karkamu (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Cueva del Zorro (Boveda, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

El Llano (Guende, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

El Manzanal (Osma, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta; teila erromatarrak.

Espejo 3 (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

La Miel (Tuesta): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta; hornidura kopuru handia...; okupazioa V. mendera arte; *terra sigillata afrikarra*.

Urbina Besabe: (Kuartango) estela bat.

La Arena (Tobillas, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

La Serna (Tobillas, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata* apaindua.

Las Viñas (Espejo, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata hispanikoa*; *sigillata* zatiak, errausketa ontzia.

Llano de Ibarra/Los verdes (Boveda, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*; arrunta.

Osma (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Presillo (Osma, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Traslapeña 2 (Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*.

Valderejo: Herran (Valderejo): aztarnategi erromatarra hai-tzartearen sarreran; (Herran herria Burgosen): *sigillata* zeramikazko zatiak; hurbilean jatorri erromatarra duen zubia; dozena bat txanpon erromatarren altxorra.

Villanañe: (Gaubea) estela bat; inskripzio erromatarra.

Vayadejo (Bergenda, Gaubea): material zeramikoa: *sigillata*....

Villanañe (Araba) D.M. inskripzioa; ehorzte inskripzioa.

Zalduondo:

San Juan (Zalduondo): material zeramikoa: *sigillata*; numismatika-materialak; baita txanpona eta bi as.

Zanbrana: material zeramikoa: *sigillata*; arrunta; *terra sigillata afrikarra*.

Zabalateko gaztelua/Castillo de Portilla (Zanbrana): material zeramikoa: *sigillata*.

La Ermita (Zanbrana): material zeramikoa. *sigillata*.

Zigoitia:

Lanas II (Zigoitia): tumuluak; material zeramikoa: *sigillata*.

Murua (Zigoitia): txanpona.

Bibliografia:

- ALBERTOS FIRMAT, María Lourdes, Álava prerromana y romana. Estudio lingüístico, EAA 4 (1970) 107-234.
- ALDAMA MURGA, Andoni - GALILEA MARTÍNEZ, Fernando, *Investigaciones Arqueológicas en Valderejo (Álava): 1ª parte prospecciones*, EAA 23 (2006) 9-68.
- APELLÁNIZ GONZÁLEZ, José Angel – FERNÁNDEZ BORDEGARAI, Javier, *Las pilas del Camino de Logroño (Laguardia)*, Arkeoikuska (1996) 203-208.
- AURRECOECHEA FERNÁNDEZ, J., *Nuevas aportaciones al conocimiento de los contingentes militares tardorromanos en Hispania: la guarnición de cinturón de origen británico encontrada en Iruña, Veleia* 13 (1996) 265-270.
- AZKARATE GARAI-OLAUN, Agustin, *Catedral de Santa María (Vitoria-Gasteiz)*, Arkeoikuska (2000) 156-165; (2002) 197-203.
- AZKARATE GARAI-OLAUN, Agustin, *Necrópolis de San Pelayo (Alegría-Dulantzi)*, Arkeoikuska (1996) 165-170.
- BARAIBAR, Federico, *Epigrafía armentense*, BRAH 49 (1906) 241-265.
- BARAIBAR, Federico, *Inscripciones romanas cerca del Ebro en las Provincias de Álava y Burgos*, BRAH 14 (1889) 67-72.
- BASAS FAURE, Carlos, *El comercio de las cerámicas sigillatas de Iruña*, Isturitz 8 (1997) 415-426.
- BASAS FAURE, Carlos, *Sigillata hispanica brillante*, in: [BATZUK], *25 años Facultad de Filosofía y Letras. II. Estudios de geografía e historia*, Deusto 1988, 195-199.
- BATZUK], *Guía del museo provincial de arqueología de Álava*, Vitoria, 1978, 100 or.
- BLÁZQUEZ MARTÍNEZ, José María, *Mosaicos de Comunión (Alava). Grifos. Estaciones*, Diana, EHHBB 1 t., San Sebastián, 1988, 235-252.
- CEPEDA OCAMPO, Juan José, *Dos depósitos monetarios de época altoimperial romana procedentes de Iruña (Álava)*, in: CENTENO, R. M. S. – CARCÍA-BELLIDO, Mª Paz – MORA G. (Coords.), *Rutas, ciudades y moneda en Hispania (Actas del II encuentro peninsular de numismática antigua. Porto, marzo de 1997)*, Madrid 1999, 215-228.

- CEPEDA OCAMPO, J. J. - CALLEJA, J.; UNZUETA, M. - CASTAÑOS, P., *El asentamiento romano medieval de Frato (Aloria, Álava/Orudña, Bizkaia). Campaña de prospección y sondeo 1989*, Kobie, Paleoantropología 19 (1990/1991) 75-115.
- CEPEDA OCAMPO, Juan José - MARTÍNEZ SALCEDO, Ana - UNZUETA PORTILLA, Miguel, *Conjunto arqueológico de Buradon, en Salinillas de Buradon (Lasbastida)*, Arkeoikuska 2000, 140-141.
- CEPEDA OCAMPO, J. J., *Tesorillos monetarios en el norte y noreste de la península ibérica entre la segunda mitad del siglo IV y la primera del V d.C.*, in: [Batzuk], *25 años Facultad de Filosofía y Letras. II. Estudios de geografía e historia*, Deusto, 1988, 211-226.
- CEPEDA OCAMPO, Juan José, *La circulación monetaria...*, Isturitz 8 (1997) 285: xxxxxxxxxxxxxx
- CEPEDA OCAMPO, Juan José, *Asentamiento romano de Aloria*, Arkeoikuska (1990) 54-60; (1992) 144-146; (1993) 117-121.
- CIPRES, Pilar, *Marcas y grafitos aparecidos en la tena sigillata hispánica procedente del yacimiento romano de Arcaya (Alava)*, Veleia 1 (1984) 193-216.
- CRESPO ORTIZ DE ZARATE, Santos, *Aspectos de la romanización de Álava: prosopografía y sociedad*, EAA 10 (1981) 241-294.
- ELORZA Y GUINEA, Juan Carlos, *Ensayo topográfico de epigrafla romana alavesa*, Vitoria 1967, 67 or. [EAA 2 (1967) 119-185].
- ELORZA Y GUINEA, Juan Carlos, *Estelas romanas en la provincia de Álava*, EAA 4 (1970) 235-274.
- ELORZA Y GUINEA, Juan Carlos, *Numismática antigua en la provincia de Álava*, EAA 6 (1974) 183-218.
- ESTEBAN DELGADO, Milagros - MARTÍNEZ SALCEDO, Ana, etc., *La cerámica común romana...*, Kobie. (Anejo 12), Bilbao 2012, xxxxxxxxxxxxxx.
- FERNÁNDEZ OCHOA, Carmen - MORILLO CERDÁN, Angel, *La muralla de Iruña en el contexto de las fortificaciones urbana bajoimperiales de la región septentrional de la Península Ibérica*, Isturitz 9 (1997) 735-742.
- FILLOY NIEVA, Idoia - GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *La romanización en Álava. Catálogo de la exposición permanente sobre Alava en época romana del Museo de Arqueología de Alava*, Vitoria-Gasteiz 2000, 325 or;

- FILLOY NIEVA, Idoia, *Alfileres de cabeza trapezoidal de época romana en Las Ermitas (Espejo, Alava)*, Isturitz 9 (1997) 625-630.
- FILLOY NIEVA, Idoia, *Distribución de mercancías en época romana en Álava. El caso de los recipientes*, Isturitz 8 (1997) 321-357.
- FILLOY NIEVA, Idoia, *Poblado de Carasta (Caicedo Sopena)*, Arkeoikuska 1991, 58-62; 1992, 88-97.
- FILLOY NIEVA, Idoia, *Testimonios en torno al mundo de las creencias en época romana en el territorio alavés*, Isturitz 9 (1997) 765-795.
- FILLOY NIEVA, Idoia, *Viña Assa (Lanciego)*, Arkeoikuska 1998, 208-211.
- FILLOY NIEVA, Idoia, *Yacimiento de Carasta (Caicedo Sopena, Ribera Alta)*, Arkeoikuska (1996) 50-57.
- FILLOY NIEVA Idoia, *Yacimiento de Las Ermitas (Espejo)*, Arkeoikuska (1995) 295-301, 302-307.
- GARCÍA CAMINO, Iñaki, *Necrópolis tardoantigua de Aldaieta. (Nanclares de Gamboa)*, Arkeoikuska 1990, 26-30; 1991, 44-51.
- GARCÍA RETES, Elisa - SÁENZ DE BURUAGA BLÁZQUEZ, J.A. - SAN VICENTE GONZÁLEZ DE ASPURU, J.I., *Estelas y lápidas romanas inéditas del este de Álava*, EAA 12 (1985) 285-342.
- GIL ZUBILLAGA, E., *El poblamiento en el territorio alavés...*, Isturitz 8 (1997) 23-52.
- GIL ZUBILLAGA, Elíseo, *Albejurmendi-Askarza (N-1)*, Arkeoikuska (1993) 285-289.
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Ciudad de Iruña/Veleia (Iruña de Oca)*, Arkeoikuska (1998) 173-181; Arkeoikuska 2005, 51-57.
- GIL ZUBILLAGA, *El instrumental metálico de época romana en Alava. Testimonio de actividades domésticas y profesionales*, Isturitz 9 (1997) 535-563.
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Hábitat tardorromano en cuevas de la Rioja Alavesa: los casos de Peña Parda y Los Husos I (Laguarda, Alava)*, Isturitz. Cuadernos de Prehistoria - Arqueología, 8 (1997) 137-149.
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Iconografía de las estelas funerarias de época romana en Alava. Ensayo de identificación de los objetos representados*, EIAE 10 (1994) 55-66.
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Necrópolis de San Miguele en Molinilla (Lantarón)*, Arkeoikuska 1998, 212-214.

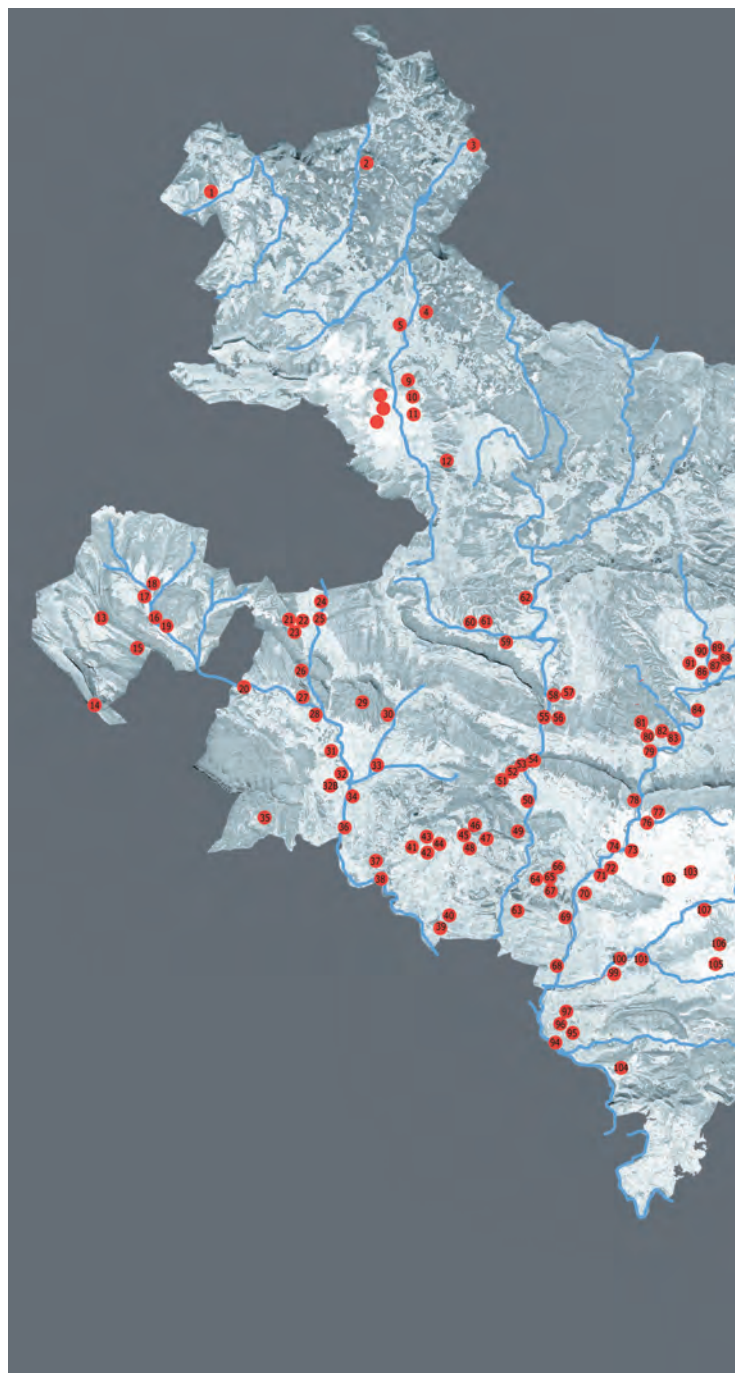
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Yacimientos de época romana*, Arkeoikuska (1993) 100-101.
- GIL ZUBILLAGA, Eliseo, *Yacimiento de Atxa (Vitoria-Gasteiz)*, Arkeoikuska 1984, 30-32; 1988, 20-22.
- GORROCHATEGUI, Joaquin, *Acerca de «Helasse», teónimo indígena en Miñano Mayor (Alava)*, Veleia 1 (1984) 261-265.
- HIDALGO, J., *Yacimiento romano de Elexazar*, Arkeoikuska 2009, 33-37.
- IRIARTE KORTAZAR, Aitor, *Yacimientos de época romana de la Llanada oriental*, Arkeoikuska 1990, 42-43; 1991, 69-70; 1992, 120-122.
- IRIARTE KORTAZAR, Aitor, *La arquitectura del País Vasco peninsular en época romana. El caso alavés*, Isturitz 9 (1997) 693-697.
- IRIARTE KORTAZAR, Aitor, *La muralla tardorromana de Iruña/Veleia*, Isturitz 9 (1997) 699-733.
- IRIARTE KORTAZAR, Aitor, *Los objetos de vidrio de la villa romana de Cabriana (Comunión)*, Arkeoikuska 1991, 208-210.
- LLANOS ORTIZ DE LANDALUZE, A., [Zuz.], 1. 1. *Carta arqueológica de Alava (hasta 1984)*. Vitoria-Gasteiz 1987, 459 or.
- LOIZAGA ARNAIZ, José María - RELLOSO VILLOIRA, Juan Francisco, “*Corrigenda et addenda*” *al conjunto epigráfico de San Román de San Millán (Álava)*, Veleia (1990, 7. zk.) 119-129.
- LOZA URIARTE, M. - NISO LORENZO, J., ARCAJA. Parcela 53, finca 7339, Arkeoikuska 2011, 185-189.
- LOZA URIARTE, M. - NISO LORENZO, Javier, *Yacimiento de San Martín de Dulantzi*, Arkeoikuska 2011 (2011) 35-57.
- LOZA LENGARAN, Ramón, *Para empezar a hablar sobre la romanización de Álava*, EAA 20 (2003) 134-148.
- MAGALLÓN BOTAYA, María de los Angeles, *La red viaria romana en el País Vasco*, Isturitz 8 (1997) 207-231.
- MARINA LÓPEZ, Guillermo, *Estudio de los materiales de época clásica de la colección de la Sociedad de Amigos de Laguardia*, Isturitz 9 (1997) 631-641.
- MARTÍNEZ IZQUIERDO, D., *Iruña/Veleia*, Arkeoikuska 2015, 48-51.

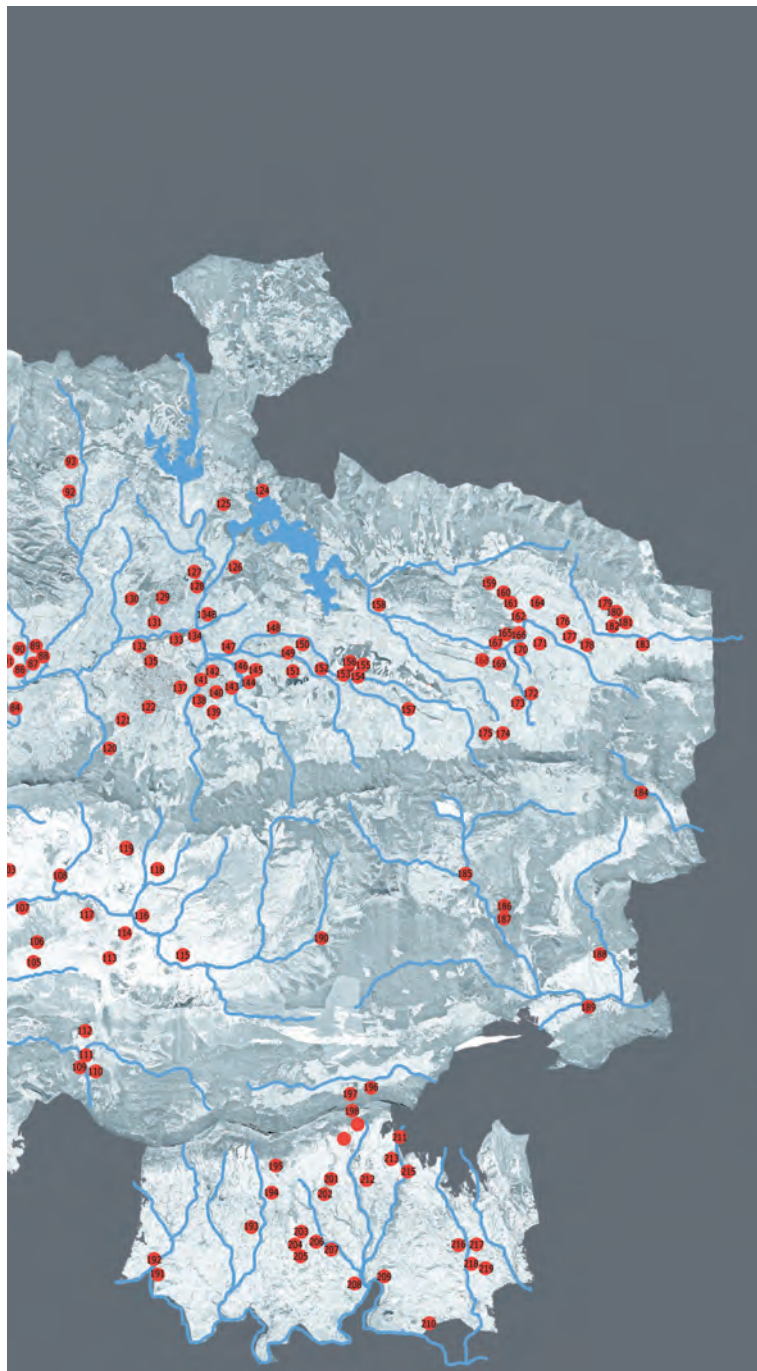
- MARTÍNEZ IZQUIERDO, Ana - CEPEDA OCAMPO, Juan José, *Conjunto arqueológico de Buradón (Salinillas de Buradón)*, Arkeoikuska (1993) 257-270.
- MARTÍNEZ VELASCO, A., *Santa Agueda (Delika)*, Arkeoikuska 2007, 33-37.
- MARTÍNEZ VELASCO, Antxoka, *Epigrafía de Villamaderne y Espejo (Álava)*, Kobie (Serie Antropología Cultural) 11 (2004-2005) 175-180.
- MEZQUIRIZ IRUJO, Maria Angeles, *Las villae tardorromanas del Valle del Ebro*, TAN 21(2009) 199-272.
- NÚÑEZ MARCÉN, Julio - BLANCO, Alvaro, *Una nueva propuesta de lectura y contextualización de la conocida ara votiva a las “matribus useis” de Laguardia (Álava)*, Iberia 5 (2002) 49-64.
- NÚÑEZ MARCÉN, Julio - MARTÍNEZ IZQUIERDO, David, *Nueva ara dedicada a Mater Dea procedente de Veleia (Iruña de Oca, Álava)*, Veleia (2012, 29. zk.) 441-451.
- NÚÑEZ MARCÉN, Julio - SAIZ ALONSO, Silvia, *Un pequeño Eros de bronce procedente del yacimiento de Mariturri (Armentia, Vitoria-Gasteiz)*, Veleia (2007-2008, 24-25.zk.) 1089-1112.
- NÚÑEZ MARCÉN, Julio – SÁENZ DE URTURI, Paquita, *Una mutatio de la vía ab Asturica Burdigalam en Mariturri (Vitoria/Álava)*, AEArq78 (2005) 189-207.
- NÚÑEZ MARCÉN, Julio – DILLA RABILLERO, G., *Iruña/Veleia*, Arkeoikuska 2012, 71-79.
- OCHARAN LARRONDO, José Antonio – UNZUETA PORTILLA, Miguel, *Asentamiento militar tardorromano de Andagoste (Kuartango)*, Arkeoikuska 1998, 75-81; 1999, 52-53; 2000, 56-57; 2001, 77-78; 2002, 61-62.
- PLAZAOLA, Juan, *Historia del Arte Vasco. 1 De la prehistoria al románico*, Lasarte-Oria, 2002, 240 or.
- QUIRÓS CASTILLO, J. A., *Castillo de Lantarón (Sobron)*, Arkeoikuska 2011, 111-114: xxxxxxxx.
- REDONDO MARTÍNEZ, R - MISIEOO TEJEDA, J. C. - MARCOS CONTRERAS, G - MARTÍN CARBAJO, M. A. - SANZ GARCÍA, F. J., Autovía N-1. *Tramo del Condado de Treviño*, Arkeoikuska (2001) 258-264.
- RODRÍGUEZ FERNÁNDEZ, J., *Conjunto arqueológico de Buradón, en Salinillas de Buradón*, Arkeoikuska 2013, 87-92.

- RUIZ ALONSO, Mónica - ZAPATA PEÑA, Lydia, *Análisis antracológico del yacimiento arqueológico de Peña Parda*, Cuadernos de Arqueología de la Universidad de Navarra, (2003, nº 11) 217-251.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita, *Estudio Histórico Arqueológico del yacimiento de Mariturri en Armentia (Vitoria- Gasteiz)*, Arkeoi-kuska 2001, 27-38.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Francisca (Paquita), *Estudio del yaci-miento romano de Arkaia (Vitoria-Gasteiz)*, Arkeoikuska 1996, 17-22.
- SÁENZ DE BURUAGA BLÁZQUEZ, Andoni - SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Francisca, *La epigrafía romana de San Román de San Millán (Ál-a-va)*, Veleia (1994, 11. zk.) 49-82.
- SÁENZ DE BURUAGA BLÁZQUEZ, José Antonio - SÁENZ DE URTUBI RODRÍ-GUEZ, Francisca, *Nuevos tipos monetales localizados en Alava*, EAA 13 (1986) 239-271.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Francisca, *Marcas de alfareros y epí-grafes sobre terra sigillata de yacimientos alaveses*, EAA 16 (1988) 558-573.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Francisca, *Estela romana de Nanclares de la Oca (Iruña de Oca, Álava) y su entorno*, EAA 20 (2003) 149-154.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, P. - NISO LORENZO, J. - LOZA URIARTE, M., *Infraestructuras y pavimentación del Casco Histórico. 2º fase: Calles Páganos, Mayor de Migueloa, Santa Engracia y Plaza de San Juan*, Arkeoikuska 2015, 63-75;
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, P. – NISO LORENZO, J. – LOZA URIARTE, M., *Laguardia. Infraestructuras y pavimentación del Casco Histórico. 2ª fase: Calles Páganos, Mayor de Migueloa, Santa Engracia y Plaza de San Juan*, Arkeoikuska 2015, 63-75.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita - BERJÓN LOBATO, M. A., *Castillo de Astúlez*, Arkeoikuska 2011, 148-154.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita, *Memoria de las intervenciones arqueológicas realizadas en Astúlez: sondeos estratigráficos en los yacimientos de El Castillo y Santa Coloma (Astúlez, Valdegobia, Ál-a-va)*, EAA 27(2011) 229-324.
- Sáenz de Urturi Rodríguez, Paquita, *Un taller de industria ósea en el yacimiento de época romana de Rubina (Nanclares de la Oca, Iruña de Oca, Araba/Alava)*, Kobie (Paleoantropología 31), 2012, 102-135.

- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita, *Estudio del yacimiento romano de Árkaia (Vitoria-Gasteiz)*, Arkeoikuska (1996) 17-22.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita, *Estudio Histórico Arqueológico del yacimiento de Mariturri en Armentia (Vitoria-Gasteiz)*, Arkeoikuska (2001) 27-38.
- SÁENZ DE URTURI RODRÍGUEZ, Paquita, *Memoria de las intervenciones arqueológicas realizadas en Astúlez: sondeos estratigráficos en los yacimientos de El Castillo y Santa Coloma (Astúlez, Valdegobía, Álava)*, EAA 27 (2011) 229-324.
- SÁNCHEZ RINCÓN, Raúl, *La evolución del hábitat en el yacimiento de San Andrés (Salinas de Añana, Álava). Primeras aproximaciones*, EAA 27 (2011) 217-228.
- SÁNCHEZ RINCÓN, Raúl – LOZA URIARTE, Miguel – NISO LORENZO, Javier, *Las monedas de San Martín de Dulantzi (Alegría-Dulantzi, Álava, País Vasco). Luces y sombras, siglos I-XIV*, Munibe (Antropología) (2014, n. 65) 197-213.
- *El poblamiento romano en el área de autrigones, caristos, várdulos y vascones. Estado actual de la investigación y perspectivas*, EHHBB 1. t., San Sebastián, 1988, 215-234. SOLANA SAINZ, José María, *Autrigonia romana. Zona de contacto Castilla- Vasconia*, Valladolid 1978, xxxxxxxxxxxxxxx.
- TARACENA AGUIRRE, B. - VÁZQUEZ DE PARGA, L., *Excavaciones en Navarra. V. La romanización*, PV 7 (1946) 413-469.
- TORRECILLA GORBEA, M José, *Santuario de Nuestra Señora de la Encina (Artziniega)*, Arkeoikuska (1998) 259-261.
- UGALDE ANDUEZA, Jaione, *Repertorio bibliográfico de la arqueología de época romana en Alava*, Isturitz 9 (1997) 859-876.

Julen Urkiza - Patxi Uribarren

1. Artziniega
2. Okendo
3. Laudio
4. Elexar (Amurrio)
5. Amurrio
9. Frato
10. Aloria
11. Artomaña
12. Delika
13. Lahoz (Valderejo)
14. Herran
15. Valderejo
16. La Arena (Tobillas)
17. Llano de Ibarra (Bóveda)
18. Cueva del Zorro (Bóveda)
19. La Serna (Tobillas)
20. El Llano (Gurendes)
21. Traslapeña
22. Presillo (Osma)
23. Astulez
24. El Manzanal (Osma)
25. Osma
26. Los Castros de Lastra (Caranza)
27. Alaguero
28. Villanañe
29. Carcamo
30. Fuente Pinto (Barrón)
31. Barcabao (Espejo)
32. Espejo
- 32b. Las Viñas (Espejo)
33. La Miel
34. La Huerta
35. Sobron
36. Los Trancos (Bergonda)
37. Fontecha
38. Vayadejo
39. Kabriana
40. Comunión
41. Ronillas
42. San Millán
43. Olivan
44. Las Casillas
45. Las Pedreras
46. Turisa
47. Socarral
48. Paulejas (Villabezana)
49. San Migel
50. Iriñuela
51. Rodaballe
52. Castillo Sopena
53. Fuente Pinto
54. El Riberón
55. Subijana-Morillas
56. Carasta
57. Yerada
58. Gobaederra
59. Jokano (Solacueva)
60. Santa Eulalia
61. Urbina-Basabe
62. Andagoste
63. Ribabellosa
64. San Pelaio
65. Igai
66. Ronillas
67. Quintanilla
68. Vetrusa
69. Las Lombas (Armiñón)
70. Armiñón
71. Lacorzanilla (Armiñón)
72. Posabillares
73. Las Canteras
74. Leciñana Oka
76. Argantzun
77. Masega
78. Autovía n.1 (Trebiñu)
79. Rubina
80. Ollavarre
81. Salaicesko San Pedro
82. Nancles de la Oca
83. Laren del Panadero
84. Billoda (Iruña)
86. Iruña/Veleia
87. Trespondeko errota
88. Arkis (Iruña)

89. Laña (Iruña)	133. Gobeia
90. Tresponde (Iruña)	134. Atxa
91. Sansolo	134a. Arrazua-Ubarrundia
92. Zigoitia	135. Turpitxeta
93. Murua (Zigoitia)	137. Zuazo
94. Ircio	138. Landatxo
95. La Ermita	139. Los Balcones (Monte Olazuri)
96. Zambrana	140. Aretxabaleta
97. Zabaletako gaztelua	141. Marituri (Armentia)
99. Berantevilla	142. Gasteiz: katedrala
100. Coto Casanova	143. Errekaleor
101. Mijancas	144. Arkaia
102. San Esteban	145. Petrikiz
103. San Giñes (Trebiñu)	146. Salbaterrabide
104. Buradon Gatzaga	147. Betoño
105. Txinpadura	148. Ania
106. Gurzabala	149. Zerio
107. Uralde (Araiko)	150. Matauko
108. Treviño	151. Argandoña
109. Las Yurdinas	152. Añua
110. San Leonen Gaztelua	153. San Pelaio (Dulantzi)
111. Peñacerrada	154. San Martin (Dulantzi)
112. Payueta	155. Henaioko gaztelua (Dulantzi)
113. San Martín Galvarin	156. Dulantzi (Angostina)
114. Los Castillos	157. Gauna
115. El Granao (Trebiñu)	158. Santa Luzia (Barrundia)
116. Argoteko San Andres	159. Narbaitza (Donemiliaga)
117. Dordonitz	160. Arriola
118. Saratsu	161. Galarreta mendia (Donemiliaga)
119. Askartza	162. San Julian (Zalduondo)
120. Subijana (Araba)	164. Araia (Asparrena)
121. Ariñez	165. Ordañana (Donemiliaga)
122. Gometxa	166. San Millán / Donemiliaga
124. Landa	167. San Migel (Donemiliaga)
125. San Migel (Legutio)	168. La Magdalena (Agurain)
126. Aldaia	169. Salvatierra
127. Miñano Mayor / Miñao	170. San Juan (Mezkia)
128. Erretana	171. Okariz
129. Mendiguren	173. San Migel
130. Erretagana (Foronda)	174. Luzcando (Azilu/Iruraiz-Gauna)
131. San Martin (Astegieta)	175. Gereñu: Ozabal
132. Margarita	176. Albeniz (Asparrena)

177. Durruma/San Román de San Millán	197. Galtzarra (Bernedo)
178. Urabain	198. Bernedo
179. Atadoi (Asparrena)	199. San Andres (Bernedo)
180. Ilarduia (Asparrena)	200. Kripan
181. Los Gentiles (Ilarduia)	201. Elvillar
182. Allaran-Surbi (Ilarduia)	202. Los Husos (Guardia)
183. Ibarguren (Asparrena)	203. Eliza (Guardia)
184. Elizmendiko Andre Mari (Kontrasta)	204. Guardia
185. Maestu	205. La Hoya (Guardia)
186. Los Moros (Atauri)	206. El Cerrado (Guardia)
187. Atauri	207. Logroño Bideko «Las Pilas» (Guardia)
188. Orbiso	208. El Campillar (Guardia)
189. Santikurutze Kanpezu	209. Assa
190. Markinez	210. Oion
191. Los Ventriles (Baños de Ebro)	211. La Aldea de la Población (Oion)
192. Baños de Ebro	212. Lanciego
193. Peña del Cuervo (Leza)	213. Eskide (Yékora)
194. San KCristobal	215. La Solaña (Yékora)
195. Peña Parda (Laguardia)	216. Santa Eufemia (Moreda - Araba)
196. San Bartolome (Angostina, Bernedo)	217. El Sorno (Moreda - Araba)
	218. Santa Maria (Moreda - Araba)
	219. Perezuela (Moreda - Araba)